

Потреба у понятті "Економічна безпека підприємства"

*Адаменко Т.М., к. е. н., Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Луганськ*

Економічна безпека є найважливішою умовою діяльності сучасного підприємства. Ця теза сьогодні всіма сприймається апріорі, а спроби пояснити, чому саме останнім десятиріччям виникла потреба у забезпеченні економічної безпеки підприємства, майже відсутні. Але вважати з'ясованою цю потребу сьогодні немає підстав. Проте дослідження економічної безпеки підприємства потребує з'ясування виникнення потреби у цьому понятті. Для цього потрібно звернутися до положень економічних теорій.

Спроби пояснити виникнення потреби в уведенні поняття "економічна безпека" у межах неокласичної теорії, головними положеннями якої є модель раціонального вибору в умовах заданого набору обмежень (фізичні обмеження, породжені рідкістю ресурсів, і технологічні - рівень знань і практичної майстерності економічних агентів, з якою вони перетворюють початкові ресурси на кінцеву продукцію) виявилися незвершеними, у першу чергу, через обмеженість самої теорії.

Найчастіше зустрічаються спроби пояснити потребу в уведенні поняття "економічна безпека" у межах теорії систем. Вони виходять з визнання підприємства відкритою системою, наявності суттєвого впливу на його діяльність чинників зовнішнього середовища і, відповідно, необхідності захисту діяльності підприємства від впливу тих чинників, які становлять собою загрози. Але й ці спроби не є досконалими, оскільки остаточно у сучасній науковій літературі з безпекознавства ще не визначено поняття "загроза" - його пояснюють через поняття "небезпека", пояснення якого практично не надається: загроза - найконкретніша і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам громадян, суспільства і держави, а також національним цінностям і національному способу життя, через компліментарність поняття "загроза" – за М. Гацко, загроза містить дві компоненти: намір і можливість нанести збиток інтересам безпеки, загроза інтересам безпеки є готовність (намір + можливість) одного з суб'єктів заподіяти збиток життєво важливим інтересам іншого суб'єкта з метою вирішення протиріч, що склалися між ними, і отримання односторонніх переваг.

Більш вдалою, на наш погляд, є спроба пояснити потребу в уведенні поняття "економічна безпека" у межах інституціоналізму, який наразі переживає третій етап у своїй еволюції – соціально-інституціональний (неоінституціоналізм). До цього спонукає різноманітність об'єктів вивчення в неоінституціоналізмі, який розглядається не як струнка теоретична система, а, радше як сімейство підходів, об'єднаних декількома ключовими ідеями.

Передумовами спроби пояснити потребу в уведенні поняття "економічна безпека" у межах неоінституціоналізму є такі.

Сучасному інституціоналізму властивий "дух незгоди", що знаходить вияв у розширенні традиційних об'єктів теоретичного аналізу і спробах досліджувати у категоріях неоінституціоналізму нові актуальні проблеми. Це надає змогу суттєво розширити поле досліджень, наприклад, досліджуючи економічну безпеку підприємства.

У дослідженні економічної безпеки підприємства інтерес становлять ті концепції неоінституціоналізму, предметом вивчення яких є інституціональне середовище, права власності та організаційні форми, які з урахуванням правил формальних інститутів створюються індивідами (принцип "методологічного індивідуалізму"). З числа останніх концепцій інтерес у дослідженні виникнення економічної безпеки підприємства становить теорія агентських стосунків (agency theory), зокрема та її версія, що відома як так звана "позитивна" теорія агентських стосунків, що описує проблему "відділення власності від контролю" (У. Меклінг, М. Дженсен, Ю. Фама), центральним питанням якої є пошук організаційних схем, за допомогою яких можна добитися того, щоб поведінка агентів (найманих менеджерів) найменшою мірою відхилялася від інтересів принципалів (власників).

Само виникнення поняття "економічна безпека підприємства" можна пояснити з позиції намагання захисту права власності і виконання контрактів підприємства, які є формою зв'язків учасників процесів виробництва, обміну та розподілу. Будь-який обмін розглядається як обмін "пучками" прав власності, а рамки щодо передачі прав власності визначає контракт. Поняття "економічна безпека підприємства" виникає тому, що права власності ніколи не бувають повністю визначені і абсолютно надійно захищені, будь-які контракти підприємства є неповними, а їхні учасники схильні до порушення узятих на себе зобов'язань. Права власності, за Р. Капелюшковым, розуміються як санкціоновані поведінкові стосунки між економічними агентами, які виникають у зв'язку з існуванням матеріальних і нематеріальних об'єктів, стосуються їхнього використання, визначають норми поведінки, яких економічні агенти повинні дотримуватися у своїх взаємодіях з іншими економічними агентами або ж нести витрати через їхнє недотримання. При цьому, за Р. Капелюшковым, терміном "власність" позначаються не матеріальні або нематеріальні об'єкти, а певні набори прав, не ресурс сам по собі є власністю; власність складає пучок або частка прав щодо використання ресурсу.

Неоінституціоналізм виходить з обмеженості людського інтелекту (знання працівників завжди є неповними, їхні здатності – не безмежні, для ухвалення рішень їм потрібні час та значні зусилля, їхні рішення є раціональними лише до певних меж, які задаються неповнотою доступної інформації), обмеженої раціональності у поведінці людей та опортуністичної поведінки економічних агентів (за О. Вільямсоном). Опортуністична поведінка визначається як "переслідування власного інтересу, що доходить до віроломства" (self - interest - seeking with guile), включаючи будь-які форми обману або порушення узятих на себе зобов'язань, для яких в неокласичній теорії не знаходилося місця. Тому у поясненні поведінки підприємства щодо забезпечення економічної безпеки як ключові можна використати поняття обмеженої раціональності і

опортуністичної поведінки і самого підприємства, і суб'єктів зовнішнього середовища.